

УДК 338.45

О. В. Шляга, Б. В. Масилюк

Запорізька державна інженерна академія, Україна

УПРАВЛІННЯ ОНОВЛЕННЯМ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто особливості оновлення техніко-технологічної бази вітчизняних підприємств. Визначено фактори, що впливають на технологічне оновлення виробництва, а також сформульовано концептуальні основи управління оновленням техніко-технологічної бази промислових підприємств.

Ключові слова: техніко-технологічна база, управління оновленням техніко-технологічної бази, стратегія технічного оновлення.

Рассмотрены особенности обновления технико-технологической базы отечественных предприятий. Определены факторы, влияющие на технологическое обновление производства, и сформулированы концептуальные основы управления обновлением технико-технологической базы промышленных предприятий.

Ключевые слова: технико-технологическая база, управление обновлением технико-технологической базы, стратегия технического обновления.

The main features of the technical and technological upgrades of domestic enterprises are considered in the work. The article determines the factors influencing the technological reequipping and formulates the conceptual foundations of managing upgrades for technical and technological bases of industrial enterprises.

Keywords: technical and technological base, management of technical and technological base, strategy of technical modernization.

Нестабільність розвитку економіки України вимагає періодичного перегляду наявних наукових підходів та економічних методів управління технічним оновленням виробництва. Державне стимулювання інноваційної діяльності також потребує розвитку та удосконалення з урахуванням мінливих умов сучасного ринкового середовища в Україні, а також світових процесів економічної інтеграції і глобалізації. За цих умов набуває актуальності необхідність розробки і впровадження дієвих заходів, спрямованих на стимулювання технічного розвитку підприємств та оновлення техніко-технологічної бази виробництва з використанням прогресивних інструментів та методів.

Актуальним питанням теорії та практики управління технічним оновленням виробництва, проблемам державного регулювання технічного розвитку промислових підприємств присвячені дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Науково-теоретичні і методологічні аспекти відтворення основного капіталу, обґрунтування форм, методів і способів його відшкодування розглядалися у працях В. П. Александрової, Ю. М. Бажала, Д. С. Львова, О. І. Пасхавера, О. М. Цигічка. Вивченням багатьох аспектів технологічного оновлення виробництва також займаються такі економісти як Л. І. Федулова, С. Ф. Покропивний, Н. А. Єфименко, О. Б. Саліхова, Б. А. Малицький, Г. К. Крижний та інші. Значний внесок у дослідження економічних проблем інноваційного розвитку підприємств та процесів інвестиційного забезпечення технічного оновлення виробництва зробили вчені В. І. Захарченко, М. І. Іванов, М. І. Крупка, О. І. Пампура, В. А. Панков, В. М. Хобта, М. Г. Чумаченко. Ними створено вагоме науково-методичне підґрунтя для управління оновленням техніко-технологічної бази виробничих підприємств, фінансового забезпечення відтворювальних процесів та інвестування. Водночас нестабільність економіки України постійно висуває нові вимоги до

управління різними економічними процесами, тому певні аспекти управління оновленням техніко-технологічної бази промислових підприємств потребують подальшої розробки та глибокого дослідження з урахуванням вимог сучасності.

Мета статті полягає в дослідженні концептуальних основ управління оновленням техніко-технологічної бази промислових підприємств.

Узагальнення наявних теоретичних положень стосовно сутності техніко-технологічної бази підприємства змусило розмежувати поняття «оновлення техніко-технологічної бази» та «відновлення техніко-технологічної бази». Застосування критерію якісної основи відтворення дозволило визначити оновлення техніко-технологічної бази як процес відтворення застарілих і зношених засобів праці на новому технічному рівні, поповнення наявних новими, більш прогресивними засобами праці, а також їхнє удосконалення під час функціонування з метою усунення наслідків зносу [1]. Взаємозв'язок визначених понять полягає в такому: «відновлення» означає відтворення натурально-речової форми техніко-технологічної бази на попередній технічній основі, а «оновлення» – відтворення техніко-технологічної бази на новому технічному рівні шляхом упровадження технічних нововведень. Ці складові сукупно формують поняття «технічного розвитку» та забезпечують просте і розширене відтворення засобів праці підприємства.

З'ясування економічної сутності оновлення техніко-технологічної бази підприємства дозволило дати визначення управлінню оновленням техніко-технологічної бази підприємства як безперервного процесу цілеспрямованого впливу на формування його техніко-технологічної бази, яка забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємства у довгостроковій перспективі.

У сучасних умовах господарювання не можна недооцінювати значущість технологічного оновлення виробництва як вирішального фактору розвитку вітчизняних підприємств та економіки країни в цілому. Однак, у наявних підходах до технологічного оновлення виробництва підприємства цей процес розглядають вузько, на рівні безпосереднього виробництва, що не дає можливості врахувати сучасні тенденції розвитку суспільного виробництва. У зв'язку з цим та задля забезпечення ефективного управління оновленням техніко-технологічної бази підприємств необхідно проаналізувати сучасні передові тенденції розвитку економіки на макро- та мікрорівнях.

З погляду глибокого розуміння сутності сучасних перетворень суспільного виробництва технологічне оновлення виробництва на основі широкого підходу постає не лише технічним оновленням, але й охоплює зміни в організації праці та виробництва, управлінні, взаємозв'язках між функційними підрозділами підприємства.

Аналіз процесів оновлення техніко-технологічної бази в економіці України та дослідження цих процесів в країнах СНД виявили такі закономірності технічного оновлення підприємств за умов ринкових трансформацій: різке падіння інвестиційної активності на початковому етапі ринкових перетворень; збільшення частки власних коштів суб'єктів господарювання в структурі інвестицій в основний капітал; збільшення питомої ваги витрат на технічне переозброєння і реконструкцію.

Разом із тим специфіка розбудови економіки України обумовила особливості оновлення техніко-технологічної бази вітчизняних підприємств, які зводяться до зменшення обсягів ліквідаційних списань застарілих засобів за наявності значної кількості номінально резервних, але фактично бездіяльних або непридатних для подальшого використання виробничих потужностей на підприємствах; спрямування переважної більшості інвестицій не на реновацію, а на розширення парку діючого обладнання; пошук інвестиційної активності, перш за все, в експортоорієнтованих галузях і підприємствах, які забезпечують споживчий

ринку; звужування можливостей фінансування оновлення техніко-технологічної бази підприємств за рахунок власних коштів унаслідок неадекватних амортизаційної та податкової політики держави.

Окрім того, відбувається перехід до нового технологічного способу виробництва, де головним фактором виробництва стає знання та інформація, панівною сферою економіки – нематеріальне виробництво. Зміни ринку стають більш швидкими, конкуренція приймає глобальний характер, спостерігається інтеграція інноваційної діяльності, збільшуються витрати на НДДКР [2, с. 31–32; 3, с. 208–209; 4, с. 13–14; 5, с. 95–96].

На рівні окремого підприємства можна виділити такі основні тенденції розвитку: скорочується життєвий цикл товарів та технологій; інноваційні процеси приймають безперервний систематичний характер; упроваджуються гнучкі автоматизовані виробничі модулі; розвиваються лінійно-функційні організаційні структури з елементами програмно-цільових організаційних утворень, матричні структури; поширюється бригадна організація праці; мобільність персоналу характеризується можливістю горизонтальних і вертикальних переміщень згідно з вирішуваними завданнями; розвивається корпоративна культура, довірчі стосунки в колективі [2, с. 31–32; 3, с. 208–209; 4, с. 13–14; 5, с. 95–96].

На основі широкого підходу до визначення технології виробництва та аналізу сучасних тенденцій розвитку суспільного виробництва визначимо фактори, що впливають на технологічне оновлення виробництва (табл. 1).

Таблиця 1

Фактори, що впливають на технологічне оновлення виробництва

Фактори впливу	Група факторів	Перелік показників
1	2	3
Технологія – засоби праці	показники втіленої технології в засоби праці	впровадження у виробництво якісно нової наукоємної техніки; механізація праці (у т. ч. комплексна); автоматизація праці (у т. ч. комплексна); комп'ютеризація
Технологія – предмети праці	показники втіленої технології в предмети праці	використання сучасних матеріалів; наукоємних комплектуючих
Технологія – персонал	показники втіленої технології у персонал	збільшення питомої ваги докторів наук, кандидатів наук, висококваліфікованих робітників, робочих вищого розряду, робітників із значним досвідом роботи; збільшення фінансування заходів на навчання та підвищення кваліфікації персоналу; упровадження безперервного навчання та підвищення кваліфікації робітників; покращення психологічного клімату в колективі
Нові форми організації праці та управління	показники нових форм організації праці та управління	застосування автономних бригад для вирішення виробничих завдань; стимулювання творчої ініціативи щодо раціоналізаторських пропозицій спеціалістів, робочих; розширення повноважень спеціалістам, робочим; розвиток інноваційної культури; збільшення соціальних витрат на персонал; розвиток соціальної інфраструктури підприємства; покращення умов праці та безпеки працівників; упровадження гнучкості організаційної структури; розвиток демократичного стилю керівництва; розвиток децентралізації та горизонтальних взаємозв'язків

Закінчення табл. 1

1	2	3
Діяльність відділу НДДКР	показники діяльності відділу НДДКР	збільшення персоналу відділу НДДКР; придбання нових засобів праці; рівень патентування винаходів та розробок; збільшення фінансування відділу; покращення зв'язків із дослідними та освітніми організаціями; розвиток спільних наукових розробок з іншими підприємствами; постійний характер наукових досліджень та впровадження нововведень
Використання передових технологій	показники використання передових технологій	упровадження нових технологій виготовлення продукції, ресурсозберігаючої техніки та технології, енергозберігаючої технології, мало- та безвідходних технологій, малостадійних процесів; застосування у технологічних процесах засобів мікроелектроніки; упровадження гнучких технологічних ліній та процесів, інформаційних технологій, екологічно чистої техніки та технологій; використання безпечних технологій
Інформаційне забезпечення	показники руху та використання інформації	забезпеченість науковою інформацією; забезпеченість інформацією про постачальників сировини, конкурентів, тенденції розвитку вітчизняного народного господарства, тенденції розвитку світової економіки; забезпеченість інформацією та її обробкою щодо законодавчих змін; накопичення виробничої інформації; стимулювання комунікації між персоналом для прискорення розповсюдження виробничої інформації та виробничого досвіду; придбання патентів та ліцензій технологічних процесів, технології виробництва продукту
Наукоємність продукції	показники рівня наукоємності продукції, що випускається	збільшення питомої ваги продукції з високими споживацькими властивостями, високотехнологічної продукції; упровадження нових методів продажу продукції, просування продукту на ринок; розширення ринку збуту продукції та завоювання нових ринків

Незважаючи на важливість кожного з наведених факторів, у технологічному оновленні виробництва в сучасних умовах господарювання першочергове значення має впровадження передових технологій. Важливим напрямом розвитку також можна вважати виготовлення наукоємної продукції. Досить високий рівень значущості має група «показники руху та використання інформації». На сьогоднішньому етапі розвитку вплив факторів груп «показники нових форм організації праці та управління», «показники втіленої технології у персонал» та «показники діяльності відділу НДДКР» на вітчизняних підприємствах виявляється дуже низьким.

За результатами дослідження з урахуванням зазначених закономірностей та особливостей можна сформулювати концептуальні основи управління оновленням техніко-технологічної бази промислових підприємств. Орієнтовну модель управління оновленням техніко-технологічної бази промислового підприємства наведено на рис. 1.

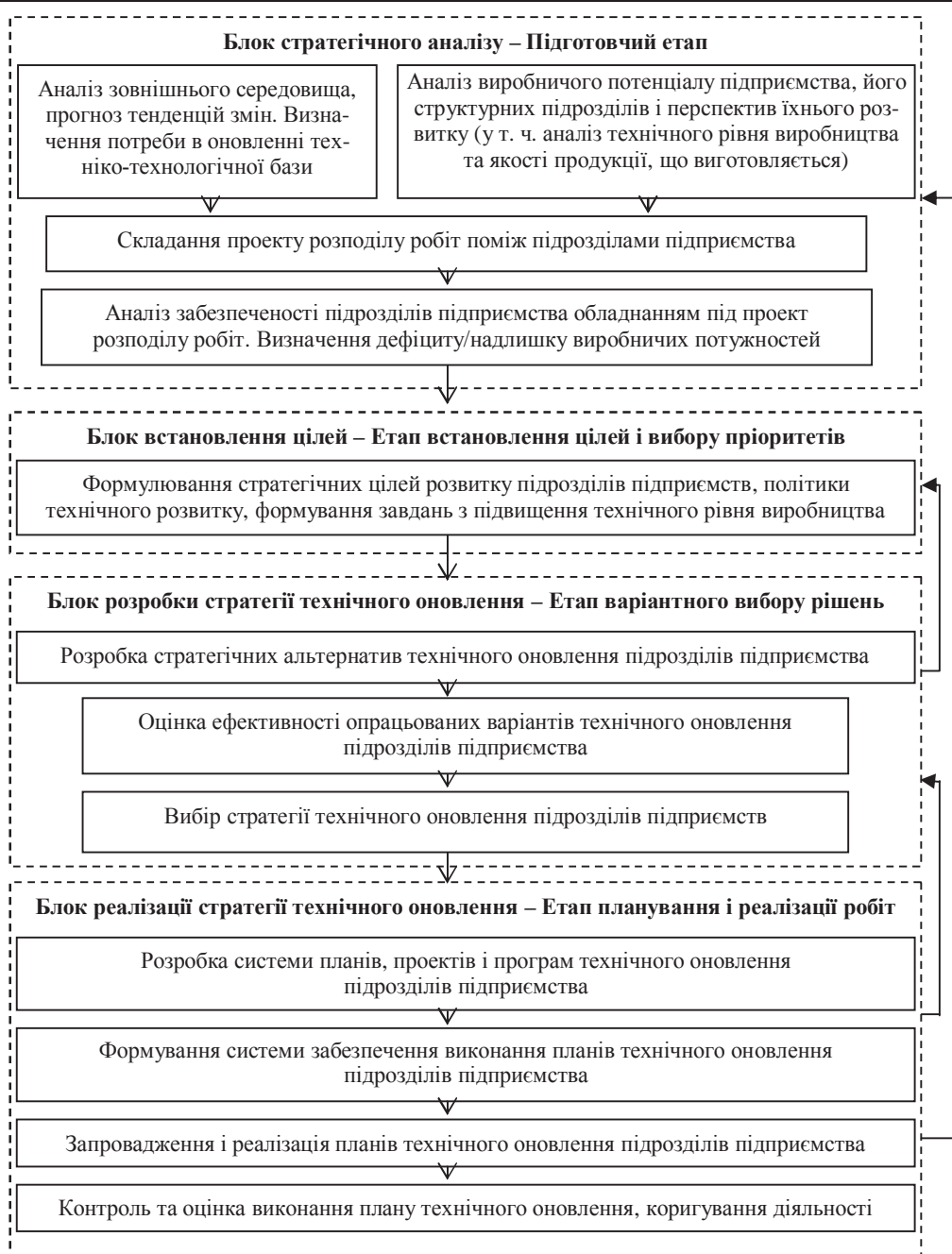

Рис. 1. Удосконалена модель управління оновленням техніко-технологічної бази промислового підприємства

(джерело: авторська розробка на підставі [1])

Запропонована модель управління технічним оновленням підприємства передбачає формування дворівневої системи управління: 1) до сфери компетенції першого рівня такої системи управління належить стратегічне планування та опрацювання єдиної технічної політики підприємства; 2) на рівні підрозділів підприємства здійснюється оперативне управління процесами оновлення їхньої техніко-технологічної бази.

Висновки. У сучасних умовах господарювання не можна недооцінювати значущість технологічного оновлення виробництва як вирішального фактора розвитку вітчизняних підприємств та економіки країни в цілому. Однак, наявні підходи до технологічного оновлення виробництва підприємства розглядають цей процес вузько. Наведена модель управління технічним оновленням для організаційно об'єднаних структурних підрозділів підприємств уможливує одержання додаткового синергічного ефекту від реалізації єдиної технічної політики. До основних принципів управління оновленням техніко-технологічної бази промислових підприємств потрібно віднести: підпорядкування ринковим орієнтирам діяльності; стратегічну спрямованість технічного оновлення; гнучкість і адаптивність техніко-технологічної бази; прискорення впровадження прогресивних технологічних процесів; комплексний характер технічного оновлення. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в з'ясуванні особливостей практичних аспектів реалізації моделі управління технічним оновленням з урахуванням виділених ключових принципів.

Бібліографічні посилання

1. **Хоменко Л. М.** Управління процесами оновлення техніко-технологічної бази промислових підприємств (на прикладі ремонтних підприємств залізничного транспорту України): дис. ... канд. екон. наук / Хоменко Л. М. – К., 2004. – 190 с.
2. **Шемаєва Л. Г.** Управління стратегічною взаємодією підприємства із зовнішнім середовищем / Л. Г. Шемаєва. – Х. : Вид-во Харківського нац. екон. ун-ту, 2007. – 280 с.
3. Менеджмент організацій : підруч. / [за заг. ред. Л. І. Федулової]. – К. : Либідь, 2003. – 448 с.
4. Соціогуманістичний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України / [за ред. Л. І. Федулової]. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2007. – 472 с.
5. Економіка і організація інноваційної діяльності : підруч. / [Волков О. І., Денисенко М. П., Гречан А. П. та ін.; під ред. проф. О. І. Волкова, проф. М. П. Денисенка]. – К. : Професіонал, 2004. – 960 с.
6. Актуальні питання методології та практики науково-технологічної політики / [під ред. Б. А. Малицького]. – К. : УкрІНТЕІ, 2001. – 204 с.
7. **Бойчик І. М.** Економіка підприємства : навч. посіб. / І. М. Бойчик. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Атіка, 2007. – 528 с.
8. **Городня Т. А.** Цілі та пріоритети розвитку техніко-технологічної бази підприємства / Т. А. Городня, О. К. Наумова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.15. – С. 156–160.
9. **Єфіменко Н. А.** Управління процесами відтворення машинобудування / Н. А. Єфіменко. – Черкаси : Черкаський нац. ун-т, 2007. – 376 с.
10. **Крижний Г. К.** Стратегічний технологічний менеджмент : навч. посіб. / Г. К. Крижний. – Х. : Харківський політехнічний ін-т, 2003. – 448 с.
11. **Саліхова О. Б.** Високі технології: дефініція та оцінка : монографія / О. Б. Саліхова. – К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2008. – 290 с.

Надійшла до редколегії 10.04.2014